

1 januari 1925 **NEDERLAND'S VROEGSTE GESCHIEDENIS**
DOOR DR. J. H. HOLWERDA [1925]

[p. 99] Gelijk we reeds zeiden, vinden we ook ten Z. onzer groote rivieren de urnenvelden in dichte menigte verbreid. Hier zijn het vooral de grafvelden van de Hamert bij Venlo, van Riethoven en Valkenswaard en, in den jongsten tijd, dat van Goirle, waar een systematisch onderzoek ons den aanleg nader leerde kennen (51). Ook hier waren over de even in den grond ingegraven urnen heuveltjes, meestal van opeengestapelde heideplaggen, opgeworpen, van zeer verschillende grootte. Rondom die heuvels was ook hier steeds een greppel gegraven, doch deze scheen meestal niet gediend te hebben om eenige omheining erin te plaatsen; integendeel waren die greppels gewoon open gebleven, zoodat zij zich met een zwart gekleurde aarde, door latere humificering ontstaan, hadden gevuld en zich, nadat de bovengrond was weggenomen, als donkere kringen in het gele zand afteekenden, waarbinnen dan het bovengedeelte der urnen uitstak. Op onze Afb. 36 ziet men de doorsnede van zulk een urnenheuveltje met de urn erin, op Afb. 37 een gedeelte van het urnenveld van Riethoven, op deze wijze geprepareerd; een reeks van donkere kringen duidt daar precies de plaatsen aan, waar een heuveltje aanwezig is geweest. Het spreekt vanzelf, dat op deze wijze ook urnenheuveltjes, die door lateren aanwas der heide geheel aan het oog onttrokken waren, terug gevonden worden. Die greppeltjes nu, welke ons zóó nog de juiste plaats der bijzettingen aanwijzen, zijn niet zelden in staat, ons zelfs ook in te lichten omtrent de vraag, welke heuvel eerst en welke later is aangelegd. Vaak toch blijkt zeer duidelijk, dat het ééne greppeltje door het andere heengegraven is, dat dus de heuvel, waartoe dit laatste behoort, reeds bestond, toen de andere werd aangelegd en dus ontegenzeggelijk ouder is. In het grafveld van de Hamert was het verder mogelijk, door het verwijderen van de humuslaag, nog eenige oude wegen te voorschijn te brengen, welke eenmaal de begraafplaats hebben doorsneden' en uit de plaats, welke de urnenheuveltjes ten opzichte van die wegen innamen, conclusies te trekken omtrent hun relatieven ouderdom. Uit dien relatieven ouderdom der heuveltjes mag men natuurlijk tot dien van hun inhoud, d. w. z. van de daarin begraven urnen, besluiten en zoo krijgen we hier dus een, zij het nog zeer gebrekkig, middel aan de hand, om tot een relatieve chronologie te komen.

Naast die, op deze wijze opgeworpen urnenheuveltjes, komen ook in deze urnenvelden, hoewel lang niet zoo talrijk als in het N., langwerpige bedden voor, meestal door een iets dieper gegraven greppel omgeven. In deze zuidelijke urnenvelden maken deze bedden echter den indruk van vreemdelingen te zijn, die niet zoozeer in het complex thuis behooren, zoodat de vraag opkomt, of we hier misschien met een verschijnsel van noordelijken invloed in deze, overigens bepaald zuidelijke cultuurmilieu's te doen zouden hebben. Te aannemelijker wordt deze veronderstelling, als we ook in deze zuidelijke grafvelden zoo nu en dan de ons bekende urnentypen uit het N. zien optreden, te midden van de massa van geheel andere urnen, welke speciaal in deze zuidelijke streken thuis behooren en een enkele maal zelfs kunnen constateeren, dat deze hier uit zulk een langwerpig bed voor den dag zijn gekomen Dit is waarschijnlijk het geval met de oudste groep urnen uit het grafveld van Valkenswaard. Buitengewoon belangrijk was vooral een ontdekking in het grafveld van Goirle (51), waar blijkbaar een oudere, langwerpige aanleg zulk een typische, protosaksische urn bevatte, terwijl over dien aanleg heen een gewone, ronde heuvel was opgeworpen in een latere periode, welke een urn van het voor N.-Brabant gewone type bedekte. We mogen dus in alle geval concludeeren, dat een, zij het zeer zwak, volkselement, uit het N. O. van ons land afkomstig, ook in ons Noord-Brabant aanwezig is, mogelijk wel als oudere bevolkingslaag. Overigens is afkomst en aard van verreweg de groote massa onzer zuidelijke urnen niet twijfelachtig: het zijn zuivere typen der Hallstattcultuur (51) gelijk we die in ons vorige hoofdstuk leerden kennen. Bij de beschouwing daarvan moeten we hier nog eenige oogenblikken stilstaan. Merkwaardigerwijs laten zich alle typen, welke we boven in de Hallstattcultuur van meer zuidelijk Europa konden onderscheiden, in onze urnenvelden terugvinden (Afb. 38). Zelfs de eigenaardige, in het Zuiden zeer talrijke, groep met plastische versiering is, zij het, voor zoover ons bekend, slechts door een heel enkel exemplaar, vertegenwoordigd. Zoo nu en dan zien we verder ook de karakteristieke metaalvormen optreden, die men in het Z. gaarne tot een 2e periode rekent. Hetzelfde geldt van de prachtige, beschilderde urnen, die in het Z. een zoo rijke cultuurontwikkeling representeren; slechts één exemplaar, uit Posterholt, is ons in ons talrijke urnenmateriaal bekend. Daarentegen is de typische Kerbschnitt-versiering, die in het Z. van Midden-Europa uit een oudere, inheemsche ornamentiek op deze Hallstattceramiek schijnt te zijn overgegaan, in tal van urnenvelden in ons Brabant en Limburg vrij talrijk te vinden, het zijn steeds ook goed gevormde, nog niet verlopen urntypen, waarop zij optreedt. Geheele urnenvelden

staan in het teeken van den vorm, dien Schumacher het Gündlinger type genoemd heeft: zuivere, bolle vormen met uitstaanden rand overheerschen daar volkomen. Ook het Koberstadttype is niet zelden te vinden; deze vrij slanke urnen met afzonderlijk gevormden schouder en smallen, uitstaanden rand, komen zoo nu en dan naast de anderen voor. In alle grafvelden worden die karakteristieke vormen echter verreweg in de schaduw gesteld door de gedegenereerde Hallstatturnen met verflauwde vormen en weinig sprekend profiel, die zeer zeker als het product van een verwordingsproces zijn te beschouwen.

Zoo is dus deze typische urnenkultuur, welke we reeds boven aan de Gallische stammen van ons W. Europa konden toeschrijven, de heerschende in onze zuidelijke provincies. Uit deze verscheidenheid van verschijnselen is het duidelijk, dat zich uit dat kultuurland in het Zuiden, waar we die verschillende typen geboren zagen worden, stammen van Gallische afkomst ook in onze zuidelijke provincies moeten hebben neergezet, dat ze hier in een langdurige isolatie hun kuituur zagen verworden en dus een lang leven moeten hebben gehad. Op dit laatste wijst ook de kolossale massa van dergelijke urnen, in deze streken gevonden, terwijl tenslotte, gelijk we reeds in ons vorige hoofdstuk opmerkten, enkele gevallen van Romeinsch import in deze urnen gevonden of het samengaan ervan met Romeinsche kultuuroverblijfselen, zooals in het boven reeds genoemde grafveld van Cuyk, hierop de proef op de som leveren. Niet onmogelijk zou het zelfs zijn, dat zich tenslotte ook bij ons, uit de verspreiding der verschillende vormen dezer Hallstatturnen, nog eenige nadere, ethnologische conclusies lieten trekken*. Een bepaald verschil is er b.v. op te merken tusschen de grafvelden in het, straks te noemen land der Acht Zaligheden in het Z. O. van Brabant en dat van de Hamert. Vinden we in de eersten speciaal die z.g. oudere vormen met kantig profiel of met Kerbschnittornament als oudste typen, in het grafveld van de Hamert, waarvan we den inhoud vrijwel in zijn geheel kennen, ontbreken deze geheel, doch treedt uitsluitend het bolle Gündlinger type op, vaak door een eigenaardig, diep deksel gedekt, als grondtype naast de meer verflauwde vormen. Zouden we hier niet aaneen verschil in afkomst mogen denken? Een zeker antwoord durven we op deze vraag voorloopig nog niet te geven. We kunnen hier niet verder gaan dan tot het constateeren van dit verschil. Immers we ontveinzen ons niet, dat niet ver van de Hamert, in de Lakey b.v., juist weer wel de "Kerbschnitturnen" vrij talrijk zijn en dat de urnenvelden van Weert ons weer alle vormen door elkaar te zien geven. Toch moeten wij het oog op deze mogelijkheid gevestigd houden. In het Westen van Brabant (52) schijnen geheel andere verschijnselen in de urnenvelden op te treden.

[p. 107] En die dateering wordt bevestigd door een aantal vroeg-Romeinsche mantelspelden, in onze boven genoemde grafvelden in Brabant en op de Veluwe in deze urnen gevonden. Enkele grafvelden, speciaal in het meer noordelijk deel van N.-Brabant, schijnen wel bijna geheel door bezitters van deze nieuwe cultuur te zijn aangelegd. Een zeer belangrijke opgraving onder Uden (53) leerde ons een urnenveld kennen, waar dit zeker het geval is geweest. Meestal iets hoogere, ronde heuvels waren hier, allen eveneens door duidelijk afgeteekende greppels omgeven (Afb. 41); merkwaardigerwijs waren ook hier die kringen meestal op één punt onderbroken, zoodat dus zeker deze greppels als de standplaats van een lichte omheining te beschouwen zijn, waarbinnen een smalle ingang toegang gaf. Onder de brandurnen, in deze heuvels gevonden, is de bedoelde cylindervorm verre overwegend; de enkele maal, dat een Hallstattvorm aanwezig was, was deze vergezeld van een ander stukje aardewerk, een kelkje b.v., dat, evenals de cylinder-vormige urnen zelf, een uitgesproken la Tène-type vertoonde. Daarbij werden verschillende bijgaven gevonden, enkele stukjes Romeinsche ceramiek uit een vroeg-Romeinsche periode, nog vóór het begin onzer, jaartelling en fibulae te beginnen met eenige exemplaren uit dienzelfden tijd tot vormen, ongeveer een eeuw later. Een zeer preciese dateering van dit grafveld en zijn urnen was dus hier mogelijk.

Nog een andere vondst verdient in dit opzicht bijzondere vermelding, n.l. die van een aantal graven bij Beesel (53), in de buurt van Roermond, waar, naast dergelijke cylindervormige urnen, ook nog eenige andere stukken aardewerk en brons gevonden zijn, die een uitgesproken la Tène-karakter dragen; de nauwe samenhang tusschen deze en een aantal dateerbare, Romeinsche stukken, ter zelfder plaatse, bewijst, dat dit alles uit denzelfden tijd, ja nog uit de 3e eeuw na Chr., stammen moet.

In onze zuidelijke streken vinden we deze cylinderurnen in de nauwste verbinding met de oudere Hallstattbeschaving, ja, menige urnvorm draagt de kenmerken eener vermenging van beide typen. Ook is de vondst van den éénen urnvorm in den anderen bekend.

[p. 115] De uitgestrekte moerassen van de Peel hebben deze stammen, op de hier

135 genoemde zandgronden langs de Maas, afgescheiden van anderen, welke we meer westelijk in Brabant vinden. Eenigszins geïsoleerd ligt daar het uitgestrekte urnenveld van Deurne, hetwelk, voor zoover we weten, slechts Hallstatturnen van het latere, verflauwde type heeft opgeleverd. Verder westelijk zijn nog enkele dezer urnen bekend uit Nunen en Veghel, terwijl tenslotte ten W. aan de Dommel de meest westelijke verschijnselen van dezen aard worden aangetroffen. Bij de Wielsche hoeve werd daar een belangrijk urnenveld van dezen stam gevonden, terwijl een tweede bij Orthen wordt

140 vermeld.
Van het grafveld onder Uden was reeds boven sprake.
Het belangrijkste centrum der Gallische Hallstattcultuur heeft echter wel gelegen geheel in het Z. van N.-Brabant, vlak ten W. van de Dommel, het land der z.g. Acht Zaligheden. Hier vinden we reeds in Heeze zulke urnen vermeld; ook bij Valkenswaard werd een urnenveld, althans voor een gedeelte, systematisch ontgraven. Inzonderheid echter ten W. van den hoofdtak van deze rivier komen deze grafvelden in groote dichtheid voor. Uitgestrekte urnenvelden, die een grooten schat van urnen, van al de bovengenoemde, verschillende typen hebben opgeleverd, lagen er ten W. van Luyksgestel en in den omtrek van Bergeik bij de Paal en de Berkt, verder ook bij Waalwijk onder Riethoven, bij welke plaats zelf het belangrijke urnenveld werd ontgraven, reeds

150 boven uitvoerig door ons besproken. Andere, dergelijke grafvelden bevinden zich bij Steensel en Knegsel, waar o.a. ook een aantal urnen met mooie "Kerbschnitt" ornamentiek zijn gevonden; ook uit Oerle zijn zulke urnen bekend. Een noordelijken uitlooper vinden we in een grafveld in de Bestsche heide, hetwelk echter vooral ook exemplaren van het cilindervormige Germaansche type heeft opgeleverd. Enkele urnen, waarschijnlijk wel van de Hallstattcultuur, worden nog vermeld uit Hapert, de buurt Egypte en Hulsel.

155 Zoo zien we dus, hoe een dichte bevolking, in het bezit vooral dezer oude Hallstattbeschaving, groote gebieden van het, door moerassen omsloten, oostelijk deel van Brabant en van Limburg moet hebben bezet.

[p. 203] Behalve de takken van den Rijn is ook de tweede, groote rivier in ons land, de Maas, zij het in mindere mate, de geleider geweest der Romeinsche nederzettingen in ons vaderland.

165 Ten Z. W. van Nijmegen, waarschijnlijk aan den Maasarm, waarvan het verloop nog in het Wijchensche veen en verder naar het W. toe te herkennen schijnt, heeft een belangrijke nederzetting gelegen, van welke de juiste plaats nog moeilijk valt aan te wijzen. Wel hooren we uit vroegeren tijd van de vondst van talrijke overblijfselen in de gemeente Wijchen en bewijst de aanwezigheid van veel Romeinsch puin bij de hoeve Bullenkamp, dat een belangrijke aanleg daar niet ver af kan zijn, doch overigens verkeerden we nog in het duister. In de terreinen ten Z. W. van den weg naar Grave, vlak bij het klooster te Wijchen, worden verder tal van voorwerpen gevonden, in de oude stuifduinen, welke zich daar, naar het schijnt op de plaats van een Romeinsch grafveld, hebben gevormd. Ook hier uit den omtrek, uit Bergharen en Over-Asselt, zijn

175 nog verschillende Romeinsche voorwerpen bekend.
In een andere richting vergunt de vondst van Romeinsche voorwerpen ons ook, o.a. in de Hatertsche heide en in de buurt van Groesbeek, de aanwezigheid van eenige Romeinsche nederzetting te constateeren. Veel belangrijker moet echter de omgeving van Mook zijn geweest. Hier hebben blijkbaar op de heuvels bij den Plasmolen, o.a. den Kloosterberg en den Jansberg, Romeinsche bouwwerken gelegen, gelijk het puin, nog ter plaatse aanwezig, beneven een aantal daar gevonden voorwerpen, getuigen. Ook bij den Plasmolen zelf is zulk puin in menigte gevonden. Romeinsche graven, waarschijnlijk met deze nederzetting in verband te brengen, zijn beneden aan de Maas, zoowel in het z.g. Broekland, als daar, waar de spoorbrug thans de rivier overspant, gevonden. Vele voorwerpen, van deze vindplaatsen bekend, noemen ons weer in hoofdzaak de 2e eeuw na Chr. als den tijd van deze, zeker niet onbelangrijke, vestiging. Van nog grooter beteekenis was ongetwijfeld Cuyck, aan de overzijde der rivier. Hier heeft men reeds voor jaren, evenwijdig met de Maas, een gedeelte van een Romeinschen weg blootgelegd en aan dien weg, westelijk langs den tegenwoordigen straatweg,

185 strekte zich een uitgebreid Romeinsch grafveld uit, waaruit in groote massa voorwerpen, speciaal aardewerk, zijn bewaard. Dit Romeinsche aardewerk dateert uit den tijd, een eind na het midden van de 1e eeuw en verder uit de geheele 2e eeuw tot zeker een heel eind in de 3e. In de vroege graven komen ook inheemsche urnen van het, ons bekende, Hallstatttype voor. Al zijn we hier dus vrijwel uitsluitend op die grafvondsten aangewezen, toch kunnen we zeker zeggen, dat hier een zeer belangrijke nederzetting moet hebben gelegen. Ook in lateren tijd heeft hier waarschijnlijk nog een Romeinsche nederzetting bestaan; althans in het bed van de Maas, achter de oude kerk, vindt men bij laag water, naast een aantal late scherven enz., tal van muntjes

van 4e eeuwse keizers. Op het kerkhof zelf zou verder Romeinsch bouwpuin zijn
 200 gevonden. Westelijk van de Maas heeft dan klaarblijkelijk de Romeinsche weg naar het
 Z. doorgelopen; min of meer betrouwbare berichten signaleeren hem op een aantal
 plaatsen, terwijl op verschillende punten langs den W. Maasoever vondsten bekend
 zijn, die, hoewel, voor zoover we weten, op zichzelf niet zeer belangrijk, toch doen
 vermoeden, dat daar eenmaal, in het bijzonder ook weer omstreeks de 2e eeuw na Chr.,
 205 Romeinen gevestigd zijn geweest. We kennen zulke vondsten (26) uit Oeffelt, Boxmeer
 en Vierlingsbeek, van den Wiegen berg bij Maashees en het kerkhof van Geijsteren, bij
 Broekhuizervorst, Lottum en Maasbree. Onder Blerik zijn op verschillende plaatsen
 belangrijke Romeinsche voorwerpen gevonden, die mogelijk op een nederzetting van meer
 beteekenis daar in de buurt wijzen, van Baarlo, Kessel en Neer zijn eveneens enkele
 210 zulke zaken bekend. Al zullen het waarschijnlijk wel vestigingen van niet zoo heel
 veel belang geweest zijn, toch teekenen zij ons voldoende het verloop af van dezen
 Romeinschen weg naar het Zuiden. Den weg zelf hebben wij ten N. van Melenborg, onder
 Halen, over een vrij groote uitgestrektheid, in den vorm van een niet zeer breed
 grintweg, onder het tegenwoordige akkerland kunnen terugvinden. Hierbij Melenborg, op
 215 een hoogte aan de Maas, zijn reeds voor jaren heel wat Romeinsche overblijfselen
 gevonden. Hun beteekenis is echter sterk overdreven geworden tengevolge van een
 vergissing van een der oude, locale verzamelaars, in wiens collectie tal van
 voorwerpen het etiket "Melenborg" droegen, terwijl het later bleek, dat heel wat van
 die vondsten van geheel andere vindplaatsen, zelfs uit het buitenland, afkomstig was.
 220 Bij een onderzoek, hier door ons ingesteld, bleek dat eenige oude poelen in dit
 terrein oudtijds met Romeinsch puin zijn aangevuld, hetwelk althans ten deele
 afkomstig moet zijn van een vierkant steenen gebouwtje, een Romeinschen wachttoren,
 welke hier op een vrij hoog punt aan den ouden Maasoever was gebouwd. Het komt ons
 niet onwaarschijnlijk voor, dat meerdere der bovengenoemde, andere vondsten, eveneens
 225 van zulke wachttorens afkomstig zijn, gelijk men verwachten mag, dat ze dezen Maas
 weg hebben beschermd.

Verder naar het Z. toe wijzen niet onbelangrijke vondsten nog op de aanwezigheid van
 een Romeinsche nederzetting bij Horn. Ook bij Beegden is een Romeinsche begraafplaats
 ontdekt, terwijl op den z.g. Pannenhof, tusschen deze plaats en Panheel, groote
 230 hoeveelheden Romeinsch puin zouden zijn weggevoerd. Ook in Heel, Wessem en Thorn zijn
 tenslotte dergelijke Romeinsche voorwerpen voor den dag gekomen (26).

Deze Romeinsche weg, dien we hier op eenige punten hebben weergevonden en waarvan we
 aldus het verloop meenen te zien afgeteekend, is zonder eenigen twijfel de weg
 geweest, welke ook de Peutingerkaart ons aangeeft als den grooten verbindingsweg van
 235 Noviomagus naar Tongeren in het Zuiden. Een paar plaatsen, op die kaart genoemd,
 meenen we zelfs met gerustheid te kunnen aanwijzen. Dat Cevalum (of is het mogelijk
 als Ceuclum te lezen?) Cuijk wezen moet, lijkt zeker zeer waarschijnlijk en de
 gelijknamigheid van Blariacum op die kaart met Blerick is zóó merkwaardig, dat we,
 hoe angstvallig wij anders ook tegenover dergelijke i[n]dentificaties meenen te
 240 moeten zijn, toch onmogelijk aan toeval kunnen denken. Is klaarblijkelijk deze
 geheele vestiging aan de Maas eerst laat in de 1e eeuw begonnen, ook hier is, voor
 zoover we kunnen zien, behoudens enkele uitzonderingen, in de 3e eeuw alle Romeinsche
 kultuur verdwenen. Merkwaardig is het zeker, dat we in geen enkel geval aanleiding
 hebben aan een bepaalde militaire nederzetting te denken.

Ook de oostelijke oever van de Maas (26) heeft, zij het in mindere mate, Romeinsche
 nederzettingen gedragen. Enkele Romeinsche grafvondsten onder Dikendal en Afferden
 schijnen hiervan te getuigen. Op de Oelesheide onder Tegelen zouden in oude
 leemgroeven Romeinsche pannen zijn gevonden, terwijl uit Maasniel en Heistert wederom
 Romeinsche voorwerpen bekend zijn. De z.g. Drususberg bij Heilen [=Herten], waarin
 250 enkele, dergelijke zaken zouden zijn gevonden, wordt door sommigen voor een
 Romeinsche tumulus gehouden.

Belangrijker in dit opzicht is de streek ten O. van Roermond. Over het grafveld bij
 Beesel, waarin we de overblijfselen eener eigenaardige Germaansche kultuur te zamen
 met Romeinsche voorwerpen uit de 2e en 3e eeuw na Chr. aantreffen, was reeds vroeger
 255 sprake. Bij Swalmen lag aan den oever van de Swalm in de 2e eeuw na Chr.

klaarblijkelijk een Romeinsch dorpje, als we het zoo mogen noemen, waarvan we enkele
 onaanzienlijke, vierhoekige hutten, half in den bodem ingegraven, konden blootleggen,
 door een aantal scherven van aardewerk gedetermineerd.

Onder Schöndelen werd een klein grafveld, bij Melick de overblijfselen van een
 260 Romeinsch gebouw ontgraven, uit Odiliënberg en Vlodrop zijn een aantal Romeinsche
 voorwerpen bekend. Nog meer naar het Zuiden kennen we enkele dergelijke vondsten uit
 Montfoort en uit het Heijselaarsbroek. Op het kerkhof te Echt werd een,
 waarschijnlijk vrij late, Romeinsche steenen sarcophag gevonden, terwijl ten O. van
 Pey, naar het schijnt, een Romeinsch gebouwtje zijn overblijfselen in den bodem

265 achterliet.
Veel betekenen deze vondsten met elkaar zeker niet; zelfs blijft de mogelijkheid bestaan, dat we hier tenslotte meer nog met Romeinsch import bij een inheemsche bevolking dan met een werkelijke vestiging van Romeinen te doen hebben. En ook hier is het vooral weer de 2e eeuw na Chr., waaruit deze vondsten stammen.

270 [p. 208] De zand- en moerasgronden ten Z. onzer groote rivieren, in Brabant, zijn evenmin door Romeinen bewoond geweest. Mogelijk heeft er echter wel iets van een weg geloopt van de Maas naar het Westen. Zóó althans zou men zich de weinige, Romeinsche overblijfselen in Noord-Brabant (26) het beste kunnen verklaren, de enkele fragmenten

275 en de vondst van een aantal munten uit de 2e eeuw na Chr. bij Strijp, de kleine nederzetting bij Veldhoven, waar waarschijnlijk een Romeinsche wachtpost uit het begin van diezelfde eeuw werd ontgraven en de betrekkelijk geringe resten, onder Lieshout gevonden, bij het graven van het nieuwe kanaal. Zulk een weg zou dan ook de Peel hebben doorkruist, waarschijnlijk over den iets hooger rug, welke door het

280 midden van dit wijde moeras loopt. Van dezen weg afgedwaald was dan misschien ook de aanzienlijke ruiter, wiens vergulden helm, lederen schabrak, schoenen en mantel met een aantal kleinere voorwerpen in de Peel bij Helenaveen werden weergevonden. Een inscriptietje op den helm doet hem als een officier van den "numerus" der Stablesiani kennen en een aantal muntjes dateeren zijn ondergang in den tijd van keizer

285 Constantinus (90).
Overigens zijn het hier in Brabant slechts de bevaarbare riviertjes, welke nog enkele voorwerpen, door Romeinsche reizigers verloren, hebben bewaard. Zoo althans schijnen ons de Romeinsche munten te verklaren, op verschillende plaatsen van het riviertje de Aa gevonden, uit hetwelk onder Michielsgestel ook eenige bronzen voorwerpen zijn

290 opgehaald. De reeds boven vermelde vondst te Ruimel van de bekende geloftesteenen aan de half-Romeinsche, half-barbaarsche godheid Hercules Magusanus, door een Bataafsch magistraat gewijd, wijst, evenals de Sandraudiga-inscriptie uit Tichelt bij Rijsbergen, naar alle waarschijnlijkheid op de aanwezigheid van een inheemsch heiligdom. In alle geval is het beeld, hetwelk ons het Brabantsche land vertoont,

295 zeker niet dat van een, door Romeinen bezet gewest; Romeinsch gebied is het blijkbaar nooit geworden.

Zie ook <http://www.delpher.nl/nl/boeken/view?identificer=MMKB02%3A000119324%3A00118&coll=boeken&page=1&sortfield=date&query=romeinsch+maashees&maxperpage=50>

300